DOI [https://doi.org/10.15589/znp2019.1\(475\).30](https://doi.org/10.15589/znp2019.1(475).30)
УДК 005.94:378

SAFETY AS A BASIC VALUE OF MODERN LIFE

БЕЗПЕКА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ЦІННІСТЬ СУЧАСНОГО БУТТЯ

Volodymyr N. Parsyak¹

volodymyr.parsyak@nuos.edu.ua
ORCID: 0000-0002-4756-8977

Yehor V. Parsyak²

egor.parsyak@gmail.com
ORCID:

В. Н. Парсяк¹,

докт. екон. наук, професор

Є. В. Парсяк²,

магістр з економіки

¹*Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv*

²*International Federation Stuttgart (registered association), Stuttgart (Germany)*

¹*Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв*

Abstract. In this article the authors propose to pay attention to the fact that safety occupies the key position among values that form the basis of human civilization. It's important for an individual, for a country, for the planet as a whole and of course for organizations. It should be noted that a great number of publications are devoted to the discussions of various aspects ensuring their safe operation. Despite this, we state that some authors don't understand the meaning of the very concept of the term "safety". We set a goal to rectify this drawback. The methodological foundation of this investigation is based on the results of book-learning research and the systematization of some information received from different accessible sources. It's established that security has permanent attributes, the changing of which leads to the obtaining new qualities by an organization. So, the conclusion is that the current state of safety is relative. The above statement looks axiomatic concerning any objects that need protection. Their classification is presented in the article. The authors proposed their own definition of safety and set out the differences from those that had been analyzed before. Special attention is focused on the safety of organizational systems. Their key components are people: management and other categories of employees. A cybernetic model of an organizational system is proposed. The reasons for increasing the role of safety in the economic sphere are identified. In particular, changes in the safety of consumer preferences, increased competition among producers to win the right to satisfy consumer needs, the exhaustion of resources and their rising in price, false understanding of the content of the institutional support of business by the authorities, the risks associated with the digitalization of the economy.

Key words: security; security definition; organizational systems; consumer preferences; competition; economic resources; digitalization of the economy.

Анотація. У цій роботі автори пропонують звернути увагу на те, що серед ключових цінностей, які становлять підґрунтя людської цивілізації, безпека посідає одне з ключових місць. Вона є важливою для особистості, для країни, для планети в цілому і, звичайно, для організацій. Маємо відзначити, що обговоренню різноманітних аспектів гарантування їх безпечної роботи присвячена чимала кількість публікацій. Незважаючи на це, констатуємо, що зміст самого поняття «безпека» залишається неусвідомленим деякими авторами. Ми поставили собі за мету виправити цей недолік. У методичному підґрунті цієї розвідки перебувають засоби кабінетних досліджень та систематизації відомостей, отриманих з доступних джерел інформації за їх посередництва. Встановлено, що безпека має постійні атрибути, зміна яких приводить до набуття організацією нової якості. Отже, зроблено висновок, що поточний стан безпеки є відносним. Наведене твердження виглядає аксіоматичним щодо будь-яких об'єктів, які потребують убезпечення. У статті наведено їх класифікацію. Авторами запропоновано власну дефініцію безпеки та викладено її відмінності від тих, які було піддано аналізу. Особлива увага сконцентрована на безпеці організаційних систем, ключовими складниками яких є люди: менеджмент та інші категорії найманих працівників. Запропоновано кібернетичну модель організаційної системи. Окреслено причини підвищення ролі безпеки в економічній галузі: зокрема, зміна структури споживацьких уподобань; посилення конкуренції між продуцентами заради завоювання права на їх задоволення; вичерпання джерел ресурсів та їх подорожчання; хибне розуміння владою змісту інституціональної підтримки бізнесу; ризики, пов'язані із цифровізацією економіки.

Ключові слова: безпека; дефініція безпеки; організаційні системи; споживацькі вподобання; конкуренція; економічні ресурси; цифровізація економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Серед цілої низки цінностей, які за загальним визнанням є надзвичайно значущими для сучасного світу поруч із життям, свободою, толерантністю, гідністю, чи не найважливіше місце посідає безпека. Ми не претендуємо на статус першовідкривачів цієї істини. Попереду – автори численних теорій трудової мотивації найманого персоналу, які виникли минулого сторіччя: А.Х. Маслоу з його хрестоматійною пірамідою, К.П. Альдерфер, Д. Мак-Клеланд, І.Ф. Герцберг. Жоден з них, нагадаємо, не обійшов безпеку стороною. В їхніх лавах також фахівці з психоаналітики та культурології на чолі із З. Фрейдом. Хоча представники цієї наукової школи оперували поняттям «безпека та самозбереження людини як особистості».

У статтях Н.В. Коленди [1, с. 673] та В.М. Пасічника [2] знаходимо цілий екскурс філософськими трактатами, автори яких віддають належне безпеці в її світоглядному розумінні. «С. Арістотель, – пишуть вони, – розмірковуючи про управління ідеальним державним облаштуванням, закладав у його підвалини безпеку громадян. Б. Спіноза головною метою створення громадянського суспільства вважав мир та безпеку життя. Ж.-Ж. Руссо наполягав на тому, що опікуватися ними – завдання держави».

Перш ніж розібратися з причинами, за яких безпекові контексти набувають усе більшого значення і в житті, і на сторінках монографій та спеціалізованих видань, спробуємо з'ясувати зміст поняття, про яке йдеться. Виявляється, що думок із цього приводу висловлено чимало [3–7 та багато інших]. Частина з них висвітлює питання національної безпеки. Інші зосереджені на дослідженні проблем управління економічною (фінансовою) безпекою бізнесу. Дедалі більше науковців віддають перевагу вивченню інструментів забезпечення сталого розвитку, тобто переймаються безпекою екологічною. Когось цікавить безпека соціальна.

ВІДОКРЕМЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Пояснення такого різноманіття полягає в тому, що у доступних нам джерелах не виявлено обґрунтованих думок з приводу етимологічного походження терміна, що опинився у центрі нашої уваги. А оскільки формальні витоки не є очевидними, багато хто покладається на інтуїцію. Не вважаємо за можливе йти цим шляхом, оскільки на власному досвіді й не один раз переконалися: загубитися між трьома вербами у дискусії будь-якого рівня та змісту можна з легкістю, якщо на її старті не узгодити визначення ключових понять, якими оперуватимуть її учасники. В іншому разі виникають термінологічний «безлад», нерозуміння співрозмовниками один одного, блукання думок за різними векторами та, як наслідок, дистанція до істини не лише не скорочується, а, навпаки, стає довшою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Прагнучи протистояти згаданим та іншим проблемам із цього ряду, розпочнемо зі звернення до публікацій визнаних корифеїв мовного питання. Отже, у В.І. Даля, який працював над своїм «Толковым словарём» у Миколаєві під час служби у підрозділах Чорноморського флоту, читаємо: «Безпека – відсутність небезпеки, збереженість, надійність» [8, с. 67].

Автори академічного «Словника української мови» вважають, що безпека – це «стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [9]. Цікаво, як на нашу думку, оскільки стає очевидним, що безпека не є привілеєм виключно людини («кого-небудь»). Загрози можуть нависати й над неістотою (над «чим-небудь»).

Ті, кому було доручено готувати до видання Словник всесвітньо відомої Привілейованої Благодійної Установи, знайомої загалу як Кембриджський університет, стверджують, що йдеться про «захист людини, будівлі, організації чи країни від загроз, які походять від криміналітету або від агресії іноземних держав» [10]. Очевидно, що, не домовляючись із нашими співвітчизниками, абсолютно автономно (а це ознака наближення до суті) англійці теж дійшли висновку, що серед тих, хто потребує убезпечення, перебувають не лише соціальні істоти, але й матеріалізовані результати їхньої діяльності. У цьому разі як приклад – будівлі. Складно не погодитися з таким підходом, пригадуючи трагічні події з хмарочосами Всесвітнього торгового центру (110 поверхів кожний) у фінансовому кварталі Манхеттену (м. Нью-Йорк, США), які було атаковано терористами 11 вересня 2001 р.

У не менш авторитетному Оксфордському словнику знаходимо відразу декілька версій [11]:

- по-перше, «стан свободи від небезпеки або загрози». Вважаємо за потрібне наголосити, що не надано роз'яснень, про чий саме стан ідеться. Можемо припустити, що, як і у попередніх випадках, про будь-чий, хто вільний від «небезпек та загроз»;

- по-друге, «стан почуття в безпеці, стабільності та свободи від страху або тривоги». Тут маємо справу з очевидним натяком на живих істот, які здатні через емоції (їх проявляють і тварини), як реакції на подразники, формувати своє стале ставлення до джерела цих подразників. Психологія вважає його виключною прерогативою людини;

- по-третє, «процедури або заходи, вжиті для забезпечення безпеки держави чи організації». Звертаємо увагу на багатомірність категорії в інтерпретації британських фахівців, які вбачають у безпеці одночасно і «стан», і «процес». Це важливо, оскільки непоодинокими є випадки дискусій із цього приводу. Скажемо більше, «процедури та заходи» не виникають спонтанно. Вдаватися до їхнього запровадження можливо лише тоді, коли вони сплановані, організовані, забез-

печені ресурсами, включаючи компетентний та відповідним чином вмотивований персонал. Тобто безпека, вочевидь, – це й діяльність з прийняття управлінських рішень та реалізації тих з них, які затверджено, оскільки визнані найбільш ефективними.

Дехто вважає (за свідченням Г.П. Клімової у [12, с. 23]), що безпеку потрібно визначити як «сукупність ознак», за допомогою яких отримують важливі відомості щодо стану захищеності об'єкта від загроз, здатних негативно вплинути на його внутрішню будову і функціональне призначення, з такими екстремальними наслідками, як знищення або неконтрольована трансформація в іншу об'єктну якість.

Пропозиція, вважаємо, не виглядає слушною, оскільки у її автора (невимушено чи свідомо) відбулося зміщення понять. Пояснимо свою позицію із цього приводу. Наявність чи відсутність безпеки як поточної (підкреслюємо!) властивості об'єкта має бути підтверджена результатами дослідження (моніторингу) її проявів. Моніторинг безпеки – це, на нашу думку, процес збирання, накопичення, систематизації та аналізу значень показників, які характеризують безпеку, з подальшим опрацюванням заходів щодо усунення загроз, які виникають.

Для того щоб братися за розвідку, не профануючи її саму та майбутні результати дослідження, потрібно попередньо встановити постійні атрибути (ознаки, критерії) безпеки. Якщо вони з тієї чи іншої причини зміняться, то це означатиме, що об'єкт опинився у новій для нього категорії, «набув іншу... якість». Отже, ознака – важливий, поза сумнівом, але лише інструмент характеристики безпеки, а не сама безпека. Так само, як, скажімо, мовчання – ознака поведінки людини – не є свідченням її конформізму. Солідарне бачення знаходимо у Б.М. Данилишина [13, с. 64] та Л.Г. Шостака [14, с. 113]. Вони переконані, що безпека – такий стан об'єкта, за якого ймовірність небажаних змін у його якості, параметрах та зовнішньому середовищі не перевищує визначеної межі. Залишається лише з'ясувати, хто цю межу визначає та якими міркуваннями при цьому керується. Як у випадку з максимально допустимим вмістом шкідливих речовин у питній воді, харчових продуктах, повітрі тощо. Досить дещо посунути «червону риску» на приладах вимірювання і смачний, ароматний чай здатен перетворитися на справжню отруту для організму.

Виявлена впродовж попереднього діалогу з колегами динамічність безпеки підштовхує до усвідомлення, що вона завжди відносна. Те, що годилося добу (тиждень, місяць, рік) перед цим, здавалося вільним від загроз та ризиків, виглядало квітучим та піднесеним, через зміну обставин усередині об'єкта чи поза ним може постати перед збентеженими спостерігачами чимось, що буде, як мінімум, несприятливим, гальмівним для подальшого розвитку, таким, що перебуває у стагнації або навіть занепадає.

Характерний приклад – Світовий океан, який унаслідок глобального потепління і забруднення водою, що тягнуть за собою зниження рівня рН, може виявитися токсичним, перетворившись з безпечного на небезпечний. І знадобляться певні зусилля, щоб виправити ситуацію. Якщо погодитися з таким баченням, то під сумнівом опиняються твердження [15, с. 66], що безпека є результатом виключно управлінських впливів. Ще знадобляться управлінські рішення, а потім – їх виконання та усвідомлення отриманих результатів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ – з'ясувати сутність поняття «безпека» та причини, за яких її роль дедалі більше зростає.

МЕТОДИ, ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У методичне підґрунтя проведеного дослідження було покладено інструменти традиційного кабінетного аналізу документів і засоби систематизації відомостей, отриманих за його допомогою з друкованих та електронних інформаційних джерел.

Об'єктом дослідження є процеси, які відбуваються в організаційних системах упродовж їх взаємодії з оточенням.

Предмет дослідження – теоретико-методичні аспекти розбудови безпечних умов вирішення організаціями своїх сьогоденних економічних та соціальних задач.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ

У пошуках істини ми піддали ретельному аналізу чинне українське законодавство, в якому, треба визнати, приділено увагу різноманітним аспектам безпеки. Наприклад, ключові визначення Закону України «Про національну безпеку України» [16, ст. 1] містять такий знаковий ідентифікатор безпеки, як «захищеність від загроз» (реальних та потенціальних), що передбачає розподіл зусиль на підтримання безпеки на періоди до та після виникнення відповідної загрози. Документ набув чинності у 2018 р. і вже відображав враження влади від наслідків військово-політичного конфлікту на Сході. З'ясувалося, зокрема: мають докладатися зусилля, щоби порох у потрібний час був-таки сухим¹. Непрямий зміст цієї аксіоми добре б збагнути й суб'єктам економічної діяльності.

Не надаючи буквальної відповіді на питання, що нас зацікавило, Закон України «Про безпеку дорожнього руху» наполягає на превентивності заходів із забезпечення безпеки. На переконання авторів документа, важливо «не завдавати своїми діями або безді-

¹ Дуже дорогу ціну вимушені були заплатити українці за нагадування своїм керманічам цієї та інших прописних постулатів: відібрано Крим, тривають військові зіткнення на Сході країни (і не видно їм ні кінця, ні краю), величезні кошти витрачаються на вимушене виконання знищувальної, а не, як годилося б, утворювальної роботи.

яльністю шкоди» [17, с. 3, ст. 14]. У цьому і полягає піклування про безпеку – власну та тих, хто (що) тебе оточує: людей (водіїв, пасажирів, пішоходів), інших живих істот і транспортних засобів, у яких або поза якими ті перебувають.

Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів та продовольчої сировини» у розділі «Загальні положення» [18, с. 1, ст. 1] дає визначення поняттю «безпечність», вважаючи його, мабуть, синонімом безпеки. Як і у попередньому випадку, наголос зроблено на «запобіганні шкоді». Більше того, надані із цього приводу корисні та універсальні рекомендації – через дотримання встановлених вимог під час продуктування й споживання продукту за призначенням.

Ознайомившись із текстами інших актів, переконалися: є підстави вважати, що на аналогічних гносеологічних основах побудовані закони України «Про пожежну безпеку» [19], «Про охорону праці» [20], «Про охорону навколишнього природного середовища» [21] та ін.

Іноколи навіть виникає враження, що безпека настільки багатогранна за своїм характером та різноманітна на практиці (з огляду на специфіку застосованих контекстів), що її всеосяжне визначення відразу для багатьох сфер (ми знайшли за важливе викласти своє бачення щодо їх систематизації на рис. 1) виглядає принаймні малоймовірним. Таку думку висловлює, зокрема, й D.J. Brooks [22]. Не зважаючи на ці перешкоди та спираючись на узагальнення наведених і низки інших дефініцій, дозволимо собі викласти власне бачення.

Безпека – це перебування чого-небудь або кого-небудь у такому співвідношенні зі своєю внутрішньою будовою і зовнішнім середовищем, яке означає відсутність для нього загроз втрати специфічних ідентифікаційних ознак (характеризують екзогенні якості) та сутнісних властивостей (характеризують ендогенні якості).

Відмінність запропонованого визначення від усіх інших полягає у такому:

а) сутність безпеки трактується нами з позицій системного підходу, особливо в частині неоднорідності системи та її взаємодії із зовнішнім середовищем. Констатація безпеки або, навпаки, небезпеки відбувається виключно за результатами аналізу стану внутрішньої будови та негативних впливів, генерованих оточенням. Побойовання чогось безвідносно до них може бути кваліфіковано як хвороблива фобія. Коло їхніх носіїв, на щастя, обмежене;

б) виходячи з того, що забезпечення потребують абсолютно різні за своєю природою суб'єкти та об'єкти, складно навіть уявити універсальні інструменти досягнення відповідної мети. Вони завжди зумовлюватимуться особливостями ідентифікаційних ознак та сутнісних властивостей того, що має бути забезпечено.

Одна справа, погодьтеся, піклуватися про підтримання життєвого тону успішного, такого, що зростає, бізнесу, і зовсім інша, пробачте за похмурі асоціації, – зробити все можливе, щоб зберегти матеріальні активи від розкрадання після оголошення про банкрутство підприємства та виставлення його цілісного майнового комплексу на торги;

Рис. 1. Усі (усе), хто (що) потребує забезпечення

в) очевидною схоластикою виглядають суперечки з приводу того, чи є безпека станом, чи вона – процес. На нашу думку, її дуальність беззаперечна. Щоразу, коли потрібно впевнитися у безпеці або небезпеці, хтось має перш за все визначити поточний стан речей, оцінити динаміку подій усередині та ззовні, спрогнозувати майбутнє, хоча б невіддалене. Оскільки час неможливо зупинити, то все, що було безпечно, здатне перетворитися на небезпеку і навіть кардинально змінитися, втрачаючи минулі ідентифікаційні ознаки й сутнісні властивості. Характерний приклад – національні вищі навчальні заклади, яких так поряснішало в Україні (на початок 2019 р. – 41% від загальної кількості), що Кабмін змушений був своєю постановою затвердити порядок та критерії надання відповідного статусу, його підтвердження чи позбавлення [23];

г) безпека є комплексним поняттям і не може бути зведена до якогось одного, навіть надзвичайно важливого аспекту. Якнайкраще це можна проілюструвати на прикладі національної безпеки. Вона охоплює одночасно міжнародні відносини країни, оборонну діяльність, захист державних таємниць. Національна безпека може бути визнана такою, що задовольняє очікування, якщо у належному стані перебувають: економічна, фінансова, енергетична безпека, військова і політична безпека, екологічна безпека й безпека природних ресурсів. У сукупності та взаємному доповненні вони гарантують протистояння руйнівним діям ворога. Його спроби дестабілізації становища всередині країни або прямої агресії приречені на адекватну, вчасну й ефективну реакцію уряду і війська.

Наступною задачею, розв'язувати яку ми заходилися, стало визначення безпеки організаційних систем. Очевидно, що поняття складається з двох частин: ключової – «система» та такої, що уточнює, – «організаційна». Розглянемо їх саме у такій послідовності. У новітній історії науки систему здебільшого асоціюють з кібернетикою². Тут, коли говорять про систему, розуміють сукупність компонентів (елементів, складників), поєднаних з певною загальною метою. Наприклад:

– комп'ютер, на якому надруковані ці рядки, є системою, що складається з доцільної комбінації технічних пристроїв, прихованих під естетичним корпусом, та програмних засобів, які забезпечують, зокрема, маніпуляції з текстовою інформацією. Разом із принтером – ще однією системою – він становить наступну, яку ми використовуємо для трансформації електронних даних на паперові носії;

– природне середовище, в якому перебуває *Homo sapiens* (земля під його ногами, Світовий океан,

² Назву цієї дисципліни її засновник – доктор філософії з математики, співробітник Массачусетського технологічного інституту Н. Вінер – запозичив з грецької мови, в якій «κυβερνήτης» означає кермо, керманіч, губернатор або пілот. Спільне коріння з ним має слово уряд.

рослинний та тваринний світ, ресурси питної води, сонячне випромінювання, атмосфера становлять разом глобальну екосистему). На цьому прикладі добре видно, що співіснування елементів системи може бути позитивним – і тоді всі співмешканці почуваються комфортно, або негативним з поступовим руйнуванням системи та порушенням, у цьому разі трофічних балансів;

– сьогоденна реальність – індустрія 4.0 (відома ще як цифрова економіка) – створила технологічні системи, в які інтегровано виробниче обладнання та пристрої для передачі актуальних відомостей через Інтернет у режимі онлайн. Без прямого втручання людини впродовж тривалого часу вони здатні виконувати операції з виготовлення продукції або надання послуг з високою продуктивністю та ефективністю. Для цих та будь-яких інших систем є характерними вхід та вихід, а також механізм зворотного зв'язку. Вони спроможні підтримувати внутрішню стабільність у супереч подіям у зовнішньому середовищі; відбивають властивості, притаманні складовим компонентам системи, але не мають жодної з них; існують у визначених межах і водночас перебувають у межах іншої системи.

Добре відомий поділ систем на відкриті (межі яких допускають обмін з навколишнім середовищем або більшими системами інформацією, енергією, матеріальними об'єктами) та закриті – повна протилежність попередніх, і тому абсолютно для нас не цікавий. Тим більше, що ми прийняли рішення обмежитися викладеними відомостями з теорії систем і вдатися до з'ясування природи тієї їх групи, яка об'єднує організаційні системи (інакше – організації). Їх головна відмінність від будь-яких інших полягає у тому, що складники не лише впорядковані у просторі. Між ними оформлюються ще й відносини.

Причина – люди, які є ключовим компонентом організаційних систем. Не випадково, що останні – у центрі уваги фахівців з менеджменту (теоретиків та практиків). Блукаючи нескінченними лабіринтами Інтернету, ми натрапили на роздуми засновника фірми “Design Design Studio”, доктора філософії пана Дж. Летема, опубліковані під гаслоподібною назвою: «Без людей організаційні системи не існують» [24].

В електронному Бізнес-словнику читаємо таке визначення організаційної системи: «Соціальна одиниця, яка структурована і здатна задовольняти потреби або переслідувати спільні цілі. Усі організації мають структуру управління, яка визначає відносини між різними видами діяльності та учасниками, а також поділяє і призначає ролі, обов'язки та повноваження для виконання тих чи інших завдань. Організації є відкритими системами, оскільки вони впливають на навколишнє середовище і залежать від його впливів» [25]. Вважаємо наведену дефініцію надзвичайно важливою.

По-перше, її автори надали прямі вказівки щодо внутрішньої будови організаційної системи. Як ми мали можливість переконатися, вона складається з двох взаємопов'язаних підсистем: такої, що управляє, і такої, якою управляють. Обидві необхідні одна одній і нероздільні. Підсистема, що управляє, за результатами позиціонування організації в оточенні опрацьовує управляючі рішення та розробляє форми управляючих впливів на підпорядковану їй підсистему, якою управляють.

Ця остання сприймає відповідні імпульси, реагує на них діями, що призводять до отримання результату. Де-факто йдеться про трансформацію «входу» у «вихід». Спостереження за роботою підсистеми відбувається з використанням процедур зворотного зв'язку та може викликати потребу в застосуванні коригувальних заходів. Механізм, про який йдеться, продемонстрований у вигляді схеми на рис. 2.

По-друге, вона розмежовує поняття «організаційна система» та «організаційна структура». Вони дуже близькі одна до одної, але не тотожні. Організаційна структура встановлює відносини підпорядкування всередині організаційної системи, розподіляє обов'язки щодо виконання певних процесів для досягнення людьми, об'єднаними організацією, спільних цілей. Зі схеми випливає, що організаційна структура має й об'єкт управління (наприклад, основні, допоміжні та сервісні підрозділи товаровиробника), і підсистему, яка управляє. В останньому випадку говорять про організаційну структуру управління. Вона теж установлює відносини підпорядкування, але між підрозділами, причетними до опрацювання управлінських рішень та здійснення управлінських впливів.

По-третє, організаційна система тільки й існує завдяки безперервній циркуляції інформації: між системою та оточенням (найближчим і макросередовищем), між органом управління та виконавчим органом, їх обох з об'єктом управління й, нарешті, між усіма людьми, які становлять персонал, інтегрований в організаційну систему для виконання визначених функціональних обов'язків і технологічних операцій.

Тепер, як видається, саме час з'ясувати обставини, за яких проблема підтримання на досягнутому

рівні та посилення безпеки набула особливо великого значення. Це тим більше цікаво, що увага до неї виглядає підвищеною саме у країнах з відносно молододою демократією. Про це свідчить, як ми могли переконатися, велика кількість відповідних публікацій (статей у спеціалізованих фахових виданнях, монографій). Виглядає, що вона неспівставна з тими, які виходять з-під пера наших зарубіжних колег. Та й проблеми, які вони висвітлюють, точаться, головним чином, навколо систем охорони офісів, складів, посадових осіб або захисту інформації. Солідарні думки знаходимо у [26].

Звичайно, що охопити всю різноманітність причин – поза нашими можливостями. Не вистачить для цього й простору цієї публікації. Тому дозволимо собі окреслити ті, за яких виникла потреба у проведенні окремого дослідження, принаймні щодо організаційних систем, зайнятих виготовленням виробів та наданням послуг.

1. Кардинальна зміна у структурі споживчих смаків та переваг громадян країни, яка зумовила урізноманітнення попиту й посилення вимог до зустрічної товарної пропозиції. Додаймо до цього ще й пришвидшені темпи нарощування запитів на інновації взамін того, що вийшло з моди (отримання вищої освіти у вітчизняних закладах вищої освіти, що є темою окремої розмови) або не відповідає особистим чи сімейним доходам, які збільшилися і відкрили доступ до якості, недоступної у минулому.

Як наслідок, у продуцентів виникає потреба активно і безперервно відслідковувати перепади попиту (і не факт, що результати таких досліджень будуть коректними) та вдаватися до інвестицій в оновлення асортименту, економічні наслідки яких складно передбачити зі стовідсотковою ймовірністю. За інформацією професора психології та маркетингу Університету штату Техас (США) А. Маркмана [27], 66% нових продуктів зникають з торговельних залів пунктів продажу впродовж перших двох років після пред'явлення їх ринку, а 96% від загального обсягу нововведень не повертають капітал, вкладений у їх розробку та маркетинг.

Рис. 2. Кібернетична модель організаційної системи

2. Посилення конкурентного протистояння між продуцентами, представленими на обмежених просторах спільних ринкових сегментів, за прихильність платоспроможних споживачів. Звичайно, що його рівень не є однорідним і коливається залежно від впливу цілої низки різноманітних чинників. Серед них:

а) підприємницький клімат. Чим він сприятливіший, тим активніший бізнес. У цьому сенсі вважаємо за можливе рекомендувати українському урядові мотивувати освітню діяльність з одночасною вимогою до ЗВО формувати компетенції, на яких ґрунтується новітня цифрова економіка;

б) потенційні можливості отримання прибутків, які хоча б не набагато, але перевищували середньогогалузевого рівень (як це було в секторі надання освітніх послуг закладами вищої освіти України після набуття нею незалежності). Кількість приватних ВНЗ у 2006–2007 навчальному році сягнула 114, що становило 32,6% від їх загальної кількості [28];

в) подібність асортиментного ряду. Немає таємниці у тому, що найзапекліші конкурентні баталії виникають між закладами освіти, наприклад, які пропонують програми з економіки та права (їх культивує будь-хто і будь-де, чого не можна сказати про більшість інженерних програм, оскільки часто вони є абсолютно унікальними);

г) відсутність бар'єрів проникнення на ринок продуцентів з аналогічною товарною пропозицією.

Між тим, якщо говорити про тривалі періоди часу, виглядає аксіомою твердження, що відносини між постачальниками виробів та послуг стають дедалі напруженішими. Особливо, підкреслимо ще раз, на насичених ринках. Тут ми бачимо і маніпулювання цінами (аж до демпінгу), і застосування рекламних технологій, і використання засобів впливу на громадськість, які не завжди відрізняються вишуканістю («чорний» PR).

Очевидно, що той, хто однозначно налаштований на перемогу, має піклуватися про вдосконалення асортиментної політики, відповідати акредитаційно-ліцензійним вимогам щодо якості бізнес-процесів та результатів, отриманих за їх підсумками, крокувати пліч-о-пліч з технологічними й організаційними досягненнями. Щодо ЗВО, то їхні перспективи пов'язані зі співробітництвом з підприємствами реального сектору і фінансовими установами для комерціалізації результатів наукових розвідок, реалізації стартапів та, як наслідок, перетворення на прискорювачів економічного зростання країни.

3. Вичерпання джерел ресурсів, які використовувалися дотепер, і потреба шукати нові, застосовуючи для цього інноваційні технології. Ідеться, поперше, про фізичне зменшення обсягів сировини та матеріалів на «вході» у систему. До так званого «критичного переліку», якщо йдеться про промисловість, належать, зокрема, літій, кобальт, тантал (не говоримо

про такі очевидні речі, як прісна вода, родючі ґрунти чи ліси). Країни, які видобувають ці та інші рідкісні елементи, почали навіть згортати обсяги їх експорту, піклуючись про майбутнє власних продуцентів.

По-друге, зростають ціни на все те, чого меншає. Ще й тому, що на розвідку нових запасів (скажімо, нафти на великих глибинах Світового океану або у північних широтах) витрачаються шалені гроші з відповідними наслідками для собівартості продукції. А спроби дістатися технічно прийнятних альтернатив (скажімо, застосовувати як паливо водень замість дизелю чи бензину) знову-таки потребують величезних інвестицій.

Візьмемо на себе сміливість стверджувати, що за таких обставин руйнуються основи «вільної» конкуренції, оскільки із часом переваги матиме не той, хто лише ефективніший, а той, хто на додаток до цього матиме доступ до необхідних ресурсів. Як це не прикро, але тут рукою подати до спалахів конфліктів, які здатні перерости у війни.

4. Зміни у ставленні уряду, принаймні в Україні, до подій, що відбуваються на товарних ринках, його свідоме бажання зменшити частку міністерств та відомств в економічній діяльності й від того перерозподіл більшості ризиків, пов'язаних зі збутом виробів і послуг, на їх виготовлювачів та надавачів відповідно. Приклади такого поведіння продемонстрували роздержавлення та подальша приватизація власності, яка відбувається й тепер, проведення реформ у соціальній сфері (медицині, вищій освіті), що супроводжується зменшенням обсягів фінансування відповідних закладів з державного бюджету. Не наше завдання відшукувати причини, а тим більше викладати своє ставлення до такого перебігу подій. Тому ми лише констатуємо наявність цього чинника підвищення актуальності розробки та реалізації організаційними безпековою політики.

Додаймо до цього відсутність спадкоємності у діяльності політичних еліт, які з неймовірою інтенсивністю змінюють одна одну на владному «олімпі». Разом із захопленням посад та кабінетів вони привносять деструкцію в інституціональні засади діяльності суспільства, змінюють «під себе» законодавство, що не може не позначитися на роботі організацій.

5. Дедалі більше застосування інформаційних технологій і технічних засобів передачі даних, несанкціонований доступ до яких здатен призвести до компрометації організації, супроводжується фінансовими та операційними наслідками, що приголомшують своїм негативом. Тема настільки злободенна, що Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) у співпраці з Міжнародною електротехнічною комісією (SEC) розробила нормативний документ, який в українській інтерпретації має назву ДСТУ ISO/IEC 27000:2017 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційної безпеки. Огляд та словник

термінів (ISO/IEC 27000:2016, IDT)». Його положення поширюються на такі інформаційні активи організації, як фінансова інформація, інтелектуальна власність, відомості про співробітників, клієнтів та третіх осіб (наприклад, організацій-партнерів).

Для пильної уваги до проблеми аж на такому високому рівні є вагомі підстави – кіберзлочинність перетворилася на занадто прибутковий бізнес. За даними Web of Profit [29], його щорічні доходи у всьому світі становлять принаймні 1,5 трлн дол. США. Зокрема, позазаконні онлайн-ринки – 860 млрд, крадіжки комерційних таємниць – 500 млрд, торгівля інформацією – 160 млрд, здирництво – 1,0 млрд, шахрайство як сервіс – 1,6 млрд американських доларів. Непогана, погодьтеся, мотивація, щоб нарощувати «оберти ділової активності». А це може означати лише одне: небезпеки дедалі збільшуються.

ОБГОВОРЕННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Підбиваючи підсумки та узагальнюючи всі викладені вище міркування, залишається продекларувати ще одну авторську пропозицію щодо визначення безпеки, але тепер уже безпеки організаційної системи. Це – перебування: а) у збалансованому стані підсистем, з яких вона складається, та б) системи як цілісності у такому співвідношенні із зовнішнім середовищем, яке свідчить про відсутність для неї загроз

із наслідками втрати характерних ідентифікаційних ознак та сутнісних властивостей, що відрізняють таку систему від інших однорідних систем. Його і буде закладено в основу подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

1. Разом зі зростанням загроз та ризиків у світі, який оточує людину (чи то в побуті, чи у бізнес-середовищі), дедалі більшого значення набувають розробка й впровадження впорядкованої системи заходів щодо гарантування безпеки: окремої особистості або їх визначеної кількості, об'єднаної в організаційну систему. Завдання упорядника (менеджера) полягає у збереженні підпорядкованим йому об'єктом ідентифікаційних ознак та сутнісних властивостей. У цьому якраз і полягає квінтесенція безпеки.

2. Безпека ніколи не буває абсолютною. Тому її поточний стан має перебувати під постійним та всебічним моніторингом зацікавлених осіб. Він, своєю чергою, буде ефективним за умов застосування індикаторів, які відбивають обставини, що склалися всередині організаційної системи та поза нею. Вибір цих індикаторів – самостійна наукова (в частині визначення методологічних засад обрання) та прикладна (щодо методики вимірювання й обчислення кількісних значень) задача, яка ще потребує свого розв'язання.

REFERENCES

- [1] Kolenda, N. V. (2016). Ponyattya socialno-ekonomichnoyi bezpeky pidpryemstva [The concept of socio-economic security of the enterprise]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], 7, 672–678.
- [2] Pasichnyk, V. (2011). Filosofska kategoriya bezpeky yak osnova novoyi paradygmy derzhavnogo upravlinnya nacionalnoyu bezpekoyu [The philosophical category of security as the basis of the new paradigm of national governance of national security]. *Naukovyy visnyk "Demokratychnе vryaduvannya"* [Scientific Bulletin "Democratic Governance"], 7. Retrieved from: http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf.
- [3] Collins, A. (2010). *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- [4] Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of International Studies*, 23, 5–26.
- [5] Lukas, L. (2016). Theoretical Sources for a Theory of Safety and Security. *The Tenth International Conference on Emerging Security Information, Systems and Technologies*, 146–150.
- [6] Yu-tai, Tsai. (2009). The emergence of human security: a constructivist view. *International Journal of Peace Studies*, Vol. 14, 2, 19–33.
- [7] Parsyak, V. N., Zhukova, O. Yu., & Parsyak, Ye. V. (2018). Vyznachennya pryrody' ekonomichnoyi bezpeky organizaciyi [Determining the nature of economic security of the organization]. *Zbirnyk naukovykh pracz Nacionalnogo universytetu korablebuduvannya* [Proceedings of the National University of Shipbuilding], 3–4, 3–15.
- [8] Dal, V. Y. (1955). *Tolkovyj slovar* [Dictionary]. T. 1. Moscow: Gos. Yzdatelstvo ynostrannykh y nacyonalnykh slovarej [State Publishing House of Foreign and National Dictionaries].
- [9] *Akademichnyj tlumachnyj slovnyk ukrayinskoyi movy* (1980) [Academic Interpretative Dictionary of the Ukrainian Language]. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/bezpeka>.
- [10] *Cambridge Dictionary* (2019). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security>.
- [11] *English Oxford Living Dictionary* (2019). Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/security>.
- [12] Klimova, G. P. (2017). Ekonomichna bezpeka: sutnist ta osnovni napryamy zabezpechennya [Economic security: the essence and main directions of security]. *Pravo ta innovaciyi* [Law and Innovation], 3 (19), 23–29.
- [13] Danylyshyn, B. M. (2000). *Pryrodno-tehnogenni katastrofy: problemy ekonomichnogo analizu ta upravlinnya* [Natural and man-made disasters: problems of economic analysis and management]. Kyiv: ZAT "Nichlava" [Nichlava CJSC].
- [14] Danilishin, B. M., & Shostak, L. G. (1999). *Ustojchivoe razvitie v sisteme prirodno-resursnykh ogranichenij* [Sustainable development in the system of natural resource constraints]. Kiev: SOPS Ukrainy NANU [SOPS of Ukraine NASU].
- [15] Lipkan, V. A. (2003). *Bezpekoznavstvo* [Security Studies]. Kyiv: Yevropejskyj universytet [European University].

- [16] *Zakon Ukrainy "Pro nacionalnu bezpeku Ukrainy"* [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine"] (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en>.
- [17] *Zakon Ukrainy "Pro dorozhnij ruh"* [Law of Ukraine "On Traffic"] (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>.
- [18] *Zakon Ukrainy "Pro bezpechnist ta yakist harchovyh produktiv ta prodovolchoyi syrovyny"* [Law of Ukraine "On the safety and quality of food and raw materials"] (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15>.
- [19] *Zakon Ukrainy "Pro pozhezhnu bezpeku"* [Law of Ukraine "On Fire Safety"] (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3745-12>.
- [20] *Zakon Ukrainy "Pro ohoronu praci"* [Law of Ukraine "On Occupational Safety"] (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-XII/edition20.01.2018>.
- [21] *Zakon Ukrainy "Pro ohoronu navkolyshnogo pryrodnoho seredovyshcha"* [Law of Ukraine "On Environmental Protection"] (2019). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.
- [22] Brooks, D. J. (2010). *What is security: Definition through knowledge categorization*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/247478178_What_is_security_Definition_through_knowledge_categorization.
- [23] *Poryadok nadannya zakladu vyshchoyi osvity statusu nacionalnogo, pidtverdzhennya chy pozbavlennya czogo statusu* [The procedure for granting a higher education institution the status of national, confirmation or denial of this status] (2019). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-2017-%D0%BF>.
- [24] Latham, J. (2019). *Without People, Organizational Systems Don't Exist*. Retrieved from: <https://www.drjohnlatham.com/psychology-stakeholders>.
- [25] *Organization. Defenition. Business Dictionary*. Retrieved from: <http://www.businessdictionary.com/definition/organization.html>.
- [26] Shutyak, Y. (2014). Philosophy of Economic Security of the Organization/ *The Constructivist Approach. Proceedings of the International Network of Business and Management Journals Conference*. Barcelona, Spain, 25–27 June. Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2590053.
- [27] Markman, A. (2012). *8 Ways to ensure your new product launch succeeds*. Retrieved from: <https://www.fastcompany.com/1829483/8-ways-ensure-your-new-product-launch-succeeds>.
- [28] Osnovni pokaznyky diyalnosti vyshhyh navchalnyh zakladiv Ukrainy na pochatok 2015/16 navchalnogo roku (2016) [Key performance indicators of higher education institutions of Ukraine at the beginning of the 2015/16 academic year]. *Statystychnyj byuлетен* [Statistical bulletin]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky [State Statistics Service].
- [29] *Hyper-connected web of profit emerges, as global cybercriminal revenues hit \$ 1.5 trillion annually*. Press Release. Bromium, Inc. Retrieved from: <https://www.bromium.com/press-release/hyper-connected-web-of-profit-emerges-as-global-cybercriminal-revenues-hit-1-5-trillion-annually>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Коленда, Н. В. (2016). Поняття соціально-економічної безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*, 7, 672–678.
- [2] Пасічник, В. (2011). Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*, 7. URL: http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf.
- [3] Collins, A. (2010). *Contemporary Security Studies*. Oxford : Oxford University Press.
- [4] Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of International Studies*, 23, 5–26.
- [5] Lukas, L. (2016). Theoretical Sources for a Theory of Safety and Security. *The Tenth International Conference on Emerging Security Information, Systems and Technologies*, 146–150.
- [6] Yu-tai, Tsai. (2009). The emergence of human security: a constructivist view. *International Journal of Peace Studies*, Vol. 14, 2, 19–33.
- [7] Парсяк, В. Н., Жукова, О. Ю., & Парсяк, Є. В. (2018). Визначення природи економічної безпеки організації. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування*, 3–4, 3–15.
- [8] Даль, В. И. (1955). Толковый словарь. Т 1. Москва : Гос. Издательство иностранных и национальных словарей.
- [9] Академічний плумачний словник української мови (1980). URL: <http://sum.in.ua/s/bezpeka>.
- [10] Cambridge Dictionary (2019). URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security>.
- [11] English Oxford Living Dictionary (2019). URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/security>.
- [12] Клімова, Г. П. (2017). Економічна безпека: сутність та основні напрями забезпечення. *Право та інновації*, 3 (19), 23–29.
- [13] Данилишин, Б. М. (2000). Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління. Київ : ЗАТ «Нічлава».
- [14] Данилишин, Б. М., & Шостак, Л. Г. (1999). Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. Киев : СОПС Украины НАНУ.
- [15] Ліпкан, В. А. (2003). Безпекознавство. Київ: Європейський університет.
- [16] Закон України «Про національну безпеку України» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en>.

- [17] Закон України «Про дорожній рух» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>.
- [18] Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів та продовольчої сировини» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15>.
- [19] Закон України «Про пожежну безпеку» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3745-12>.
- [20] Закон України «Про охорону праці» (2019). URL: <https://zakon.help/law/2694-XII/edition20.01.2018>.
- [21] Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
- [22] Brooks, D. J. (2010). What is security: Definition through knowledge categorization. URL: https://www.researchgate.net/publication/247478178_What_is_security_Definition_through_knowledge_categorization.
- [23] Порядок надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу (2019). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-2017-%D0%BF>.
- [24] Latham, J. (2019). Without People, Organizational Systems Don't Exist. URL: <https://www.drjohnlatham.com/psychology-stakeholders>.
- [25] Organization. Definition. Business Dictionary. URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/organization.html>.
- [26] Shutyak, Y. (2014). Philosophy of Economic Security of the Organization. *The Constructivist Approach. Proceedings of the International Network of Business and Management Journals Conference*. Barcelona, Spain, 25–27 June. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2590053.
- [27] Markman, A. (2012). 8 Ways to ensure your new product launch succeeds. URL: <https://www.fastcompany.com/1829483/8-ways-ensure-your-new-product-launch-succeeds>.
- [28] Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року (2016). *Статистичний бюлетень*. Київ : Державна служба статистики.
- [29] Hyper-connected web of profit emerges, as global cybercriminal revenues hit \$ 1.5 trillion annually. Press Release. Bromium, Inc. URL: <https://www.bromium.com/press-release/hyper-connected-web-of-profit-emerges-as-global-cybercriminal-revenues-hit-1-5-trillion-annually>.